

NOVAK V. (ur.), *Martjanska pesmarica*, izd. Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Založba ZRC, Ljubljana 1997., 398 str.

Rukopis Ms. 56 Sveučilišne knjižnice u Mariboru sadrži veoma zanimljivu crkvenu pjesmaricu koja je 1710. bila vlasništvom Nikole Legna. Vlasnik se na 144. stranici rukopisa i potpisao: Per me Nicolao Legén 1710 in Martynzi. Prvotna godina s brojem 1710. nečitljiva je i vrlo je vjerojatno glasila 1643. s pripisom »Anno Dni 17 Aprilis«. Rukopis ima 532 sačuvane stranice, veličine 8 x 13 cm.

Prekomurska *Martjanska pesmarica* (dalje MP I) pobuđivala je zanimanje brojnih hrvatskih, slovenskih i mađarskih znanstvenika. Kritičko izdanje teksta priredio je Vilko Novak (str. 71–358), a sastoji se od uvodne studije (str. 3–69), 14 fotopriloga rukopisa pjesmarice (str. 359–372), primjedbi uz tekst (str. 373–390), rječničko-dijalektičkih izraza (str. 391–394), sažetka na njemačkom (str. 395–397) i kazala (str. 398).

U našem prikazu zadržat ćemo se na uvodnoj studiji koja sadrži 15 podnaslova. Započinje s prikazom MP I u literaturi i publicistici (str. 3–6) s osvrtom na hrvatske, slovenske i mađarske znanstvenike koji su se pozabavili datumom nastanka i jezika teksta (F. Kovačić, F. Fancev, M. Kombol, O. Šojat, I. Hadrovics i dr.). V. Novak je ustvrdio da je hrvatski kajkavski dijalekt jezična podloga rukopisa, a prostor nastanka je Prekomurje.

Prireditelj kritičkog izdanja pjesmarice, nakon utvrđivanja datuma njezina nastanka, raspravlja o sastavu i sadržaju rukopisa (str. 6–13). Pjesmarica ima pet dijelova. Prva tri sadrže crkvene pjesme od Došašća do Duhova. Četvrti dio, pored vjerskih, ima i prijevod mađarske profane pjesme *Cantio de Rakoczio* i pjesmu o *Mariji Magdaleni*, dok se u petom dijelu osim dviju nabožnih pjesama nalaze samo profane pjesme među kojima je najduži i najvažniji spjev o bitci kod Sigeta (1566.) nepoznatog autora iz druge polovice 16. stoljeća. Slijede nabožni tekstovi, pjesma o grlici, pjesma protiv pijančevanja, muževe pouke ženi, *Cantio de matrimonio* Andrije Šajtića iz 1534., dvije ljubavne pjesme.

Izdavač ne posvećuje posebnu pažnju pjesničkim oblicima riječi MP I (str. 13–14).

Vjerski, jezikoslovni i kulturni okviri pjesmarice, o čemu se govori u 4. podnaslovu (str. 14–16) povezuje slovensku kulturu i jezikoslovlje sa susjednim, hrvatskim, mađarskim i austrijskim narodom i srednjom Europom uopće. Luteransko-evangelički sadržaj i karakter mnogih pjesama potvrđuju povezanost slovenskog protestantizma 16. stoljeća s mađarskim i njemačkim. Jezik ju povezuje s hrvatskim susjedstvom i jedan dio pjesama uistinu predstavlja zajedničko dobro hrvatskih kajkavskih crkvenih pjesama i Prekomurja.

U 5. podnaslovu uvodne studije (str. 16–17) govori se o povijesti mjesta Martijanci u vrijeme nastanka MP I. Mjesto je u 16. stoljeću bilo pod turskom vlašću, a župa i crkva od 1592. do 1672. pripadali su evangeličkoj zajednici, dok poslije djelomičnog pokatoličenja danas pripada katolicima.

Sam rukopis, veličine 8 x 13 cm, pisan od više ruku, opisan je u 6. podnaslovu uvodne studije (str. 18–19). Prva tri dijela pjesmarice nastali su u 17., a četvrti i osobito peti, pisani su u 16. stoljeću. Prva tri dijela rukopisa izričito su namijenjeni liturgijskoj upotrebi kroz crkvenu godinu, a četvrti i peti dio, kako je već rečeno, imaju samo neke vjerske pjesme, dok su druge svjetovne, moralizatorske i apokrifne. Rukopis je fragmentaran jer mu nedostaje prvih 20 stranica u prvom i velik broj stranica u ostalim dijelovima pjesmarice.

Što se tiče godine nastanka, o čemu je riječ u sedmom podnaslovu (str. 19–21), mišljenja su podijeljena. F. Kovačić je pod Legénovom 1710. godinom čitao 1649. ili čak 1549. godinu, dok je F. Fancev najprije mislio da se radi o 1643. godini da bi kasnije bez posebnog obrazloženja ustvrdio da je riječ o 1593. godini. Fancevo mišljenje usvaja i O. Šojat. Istina je da su pojedini dijelovi pjesmarice međusobno različiti i po sadržaju i po vrstama pisma. Legén je učinio veliku štetu što je preko starijeg potpisa i datuma pjesmarice upisao svoje ime i novu dataciju. Uza sve napore brojnih stručnjaka da razjasne problem, godina nastanka MP I i dalje ostaje dvojbeno.

Luteranski značaj MP I (str. 21–23) vidi se po nekim jezičnim obradama tekstova Primoža Trubara, Jurja Dalmatina, Lukeše Klinza i po tipično protestantskim protukatoličkim izjavama. Na kraju pjesme o Adamu i Evi čitamo: »Zato neiscimo nigder Zvelicsaniya, na to ne prozimo ni Popa ni Fratra, neg prozimo Boga ponizno szamoga« (str. 23).

Veoma težak problem su vrela MP I, o čemu je riječ u 9. podnaslovu uvodne studije (str. 23–32). Razumljivo je da se tekstove za pojedine blagdane, koji tvore glavninu rukopisa, najprije prevodilo iz latinskih, drugdje u Crkvi već udomaćenih tekstova, zatim iz mađarskih ili njemačkih prijevoda tih liturgijskih tekstova. Valja odmah skrenuti pozornost na tri temeljna sloja tekstova. Najstariji liturgijski tekstovi u prva tri dijela pjesmarice iz predreformacijskog su razdoblja te su ih luterani i evangelici unijeli u svoje bogoslužje. Drugi, mlađi sloj, sastoji se od prijevoda liturgijskih tekstova nastalih u vrijeme reformacije čiji su izvorni tekstovi metrički i stilski veoma gibki; njihovog su se prevođenja prihvatili i manje sposobni, pače i nesposobni prevodioci. Treći sloj pjesmarice sačinjavaju prijevodi profanih pjesama, mada češće s maralizatorskim sadržajem; ovi su bili uspješniji nego li redakcija novijih vjerskih tekstova. Posebnu skupinu predstavljaju četiti ljubavna, vjerojatno izvorna teksta, koji su krišom umetnuti među vjerske tekstove. Ne može se točno kazati kojim su se predlošcima služili prevodioci ili priređivači MP I, a kao mogući izvor može se navesti mađarska zbirka koju je 1676. priredio franjevac János Kájoni: *Cantionale catholicum* (Katolička pjesmarica, stare i nove, latinske i mađarske crkvene pjesme, himni, psalmi i litanije). Istu preuzimaju i protestantski tekstovi. Za neke epske tekstove utvrđeni su mađarski izvornici: *Cantio de Rakoczio*, *Peszen od Marie Magdalene*. Od brojnih mađarskih crkvenih pjesmarica toga doba posebno su značajni Stari gradual Istvána Katone Geleji i *Nuovi Gráduvál* Mihala Bakoša. Treba istaknuti da je većina liturgijskih pjesama u prva tri dijela MP I katoličke provenijencije. Nemoguće je, međutim, ustanoviti iz kojih rukopisnih, tiskanih ili jednih i drugih pjesmarica su najprije katolici a potom i luterani prevodili tekstove *Martjanske pesmarice*.

Tekst MP I, kako je u više navrata spomenuto, djelo je više zapisivača, prepisivača i prevoditelja (str. 32–34). Ta je pjesmarica vrlo srodna s *Pavlinskom pjesmaricom* iz 1644., Ščebarčićevom *Drnjanskom pjesmaricom* iz 1687, tiskanom pjesmaricom zagrebačke biskupije *Cithara octochorda* (Beč 1701.) (str. 34–37) i *Nedeliščanskom pjesmaricom* (1632.) iz mjesta Nedelišće u Međimurju (str. 37–39).

Vilko Novak posebnu pažnju posvećuje proučavanju pisma i jezika MP I (str. 39–54) ističući pritom da u njoj nalazimo i neke oblike kojih inače nema u hrvatskom kajkavskom, npr. á, é, ei, ou, ö, ü itd. Osim toga, autor govori o oblicima riječi: imenicama, pridjevima, zamjenicama, brojevima, priložima, glagolima, prijedlozima i veznicima.

O tradiciji prekomurskih rukopisnih pjesmarica od 17. do 19. stoljeća govori se u 14. podnaslovu uvodne studije (str. 54–57). Najveći dio postojećih rukopisa prepisali su katolički orguljaši koji su starinski jezik pjesmarica približavali suvremenim jezičnim oblicima.

U petnaestom i zadnjem podnaslovu (str. 57–61) izdavač navodi dokumentaciju iz koje se vidi neumoran šezdesetgodišnji rad na objavi kritičkog izdanja ove po mnogočemu zanimljive *Martjanske pesmarice*.

Marijan BIŠKUP

Miroslav Martinjak, *Gregorijansko pjevanje. Baština i vrelo rimske liturgije*, Hrvatsko društvo crkvenih glazbenika – Institut za crkvenu glazbu »Albe Vidaković«, Zagreb, 1997., 282 str.

Prva knjiga u izdanju *Hrvatskoga društva crkvenih glazbenika* obrađuje gregorijansko pjevanje unutar cjelokupne zapadne liturgijske baštine u kojoj se lako može prepoznati i mjesto hrvatske kulturalne i duhovne ukorijenjenosti. Taj tipični izričaj rimske crkvene tradicije zasvjedočen je od davnih vremena kao njezina vlastitost, a univerzalnost upućuje i na osobitost pojedinih krajevnih sljedništava koja su *mutatis mutandis* nosila isto bogatstvo, potvrđujući usku glazbenu povezanost koja nipošto nije ostala samo glazbena. Time se lako dolazi do europske glazbeno-povijesne prepoznatljivosti, koja je na neki način u posljednjih pola stoljeća u hrvatskoj javnosti uslijed unutarcrkvenih ili vanjskih razloga, bila zanemarena i potiskivana. Neće mi se zamjeriti stoga ako ovo Martinjakovo djelo nazovem pravim osvježenjem što se tiče prikazivanja i istraživanja crkvene glazbe i glazbe općenito. Ovo djelo našega poznatoga glazbenoga stručnjaka prvi je pokušaj sustavnoga prikazivanja gregorijanskoga pjevanja na način na koji se taj predmet predaje na *Institutu za crkvenu glazbu pri Katoličkomu bogoslovnom fakultetu* u Zagrebu, pri čemu valja spomenuti kako je to jedina ustanova na hrvatskom govornom području koja ozbiljno pristupa ovoj prevažnoj problematici, nadilazeći uske glazbene okvire. Osjetljivost i tankočutnost za dugostoljetni crkveni izričaj prenosi se na studente koji ne trebaju ostati samo na prvom dijelu podnaslovnoga binoma – 'baština' – već bi trebali biti promicatelji drugoga pripadnoga dijela – 'vrelo' – koji izaziva i poziva na noseću kreativnost u sadašnjim crkvenoglazbenim nastojanjima, kao izvorišta novini *de liturgia pro liturgia*.

Premda u svojem nutarnjem ustroju knjiga ima sva obilježja udžbenika, ona ne želi ostati na razini školskoga programa, već će poslužiti svima koji žele stupiti u neposredni dodir s informacijom o toj vrsti pjevanja i dobiti cjelovitu sliku važnosti, dosega i složenosti problematike. Tomu će još više pridonijeti neki dijelovi ove knjige (kao što je povijesni prikaz ili onaj koji se odnosi na glazbene oblike), budući da se oslanjaju na patrističke navode i time uspostavljaju most između glazbe, teologije i povijesti. Dvije temeljne osi oko kojih rastu bogati plodovi gregorijanskoga pjevanja, Euharistija i Časoslov, mogu se analizirati na temelju dosega i razvoja glazbenih oblika kroz stoljeća.